

ПРЕИСПИТИВАЊЕ УОБЛИЧАВАЊА НОВЕ МАТРИЦЕ
ЗАШТИТЕ И ОЧУВАЊА КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА*

Паоло Будрони**

Универзитет у Бечу, Библиотека и архива, Пројекат Phaidra

Превод с енглеског Бојана Обрадовић

Апстракт: Институционални репозиторијуми су тренутно у фази трансформације у јединствено језгро дигиталних збирки. За ову трансформацију неопходно је приказати принципе који се користе у креирању матрице, а који се могу извести из правила за очување културног наслеђа, како би опстали током времена. Ови принципи треба да буду изведени тако да буду развијени много шире него што би се развијали уобичајени савети и методе зависни од технологије. Технологије долазе и одлазе, али очување је задатак који треба да се извршава независно од тренутно уобичајеног начина размишљања. Очување је културна мисија, која мора бити водич нашег понашања. Кодекс који изаберемо за задатак очувања, омогућава да се наше понашање у односу на културу може репродуковати.

*Овај чланак је у Аустрији објављен у: Mitteilungen der VÖB (Vereinigung Österreichischer Bibliothekarinnen & Bibliothekare) 63 (2010) Nr. 1/2; “Manifest zur Bildung einer Matrix [code], Sicherung und Verschleiß des Cultural Heritage in Europa”

**paolo.budroni@univie.ac.at

1. Увод

Године 1984, Итало Калвино добио је званични позив универзитета Харвард у Кембриџу, држави Масачусетс, да изложи „Нортон предавања“, која су објављена у предговору његове књиге која је постхумно објављена¹. У питању је био низ од шест предавања фокусираних на тему „поезије“. Ова предавања бавила су се свим могућим облицима поетске комуникације, то јест, комуникацијом у било ком облику: *књижевном, визуелном или музичком*. То нас доводи до саме сржи ове теме, будући да се предмети његовог истраживања односе и на предмете у мултимедијаном формату који се налазе у нашим текућим дигиталним репозиторијумима намењеним будућим генерацијама. Ово је нарочито случај када су у питању институционални репозиторијуми у научним установама, који се тренутно развијају у језгро дигиталних збирки и чији је задатак пажљиво складиштење културног наслеђа, укључујући све образовне и истраживачке резултате, тако да они остану приступачни, употребљиви и разумљиви у дужем периоду.

Итало Калвино, као што се касније види у уводу, био је скоро опседнут разјашњавањем ове теме. У овом одломку, он је навео неке књижевне вредности које се морају сачувати за следећи миленијум. Калвино је те вредности назвао: „шест бележака за нови миленијум“. Ове вредности су, и то следећим редоследом: лакоћа, брзина, тачност, видљивост, разноврсност и оно чега се он сам није придржавао, *конзистентност*. Аутор ових редова се поистовећује са претпоставкама које је Калвино изнео у својим Нортон предавањима о поезији, и стога дефинише следеће теме као фокус свог рада:

- Који је принцип прихваћен у области *очувања културног наслеђа*, и конкретније, како се он може искористити за креирање кодекса који се у исто време изводи из универзалних правила и може се репродуковати у било ком тренутку?

- Које су то кључне идеје и могућности које су нам на располагању а које се могу одупрети пропадању?

- Технологије долазе и пролазе. Шта то може бити изван уобичајених савета и метода коришћења зависних од технологије што би нам омогућило да се делотворно бавимо очувањем у сваком тренутку, независно од тренутног начина размишљања и технолошке платформе?

- Након ових разматрања, једно значајно питање мора бити јасно постављено: зашто су локални финансијери истраживања тако нечујни када је у питању ова тема?

2. Затварање генерацијског јаза

Културне разлике између млађих генерација и њихових родитеља исказују се у данашње време на такав начин да, на пољу „нових технологија на радном месту“, можемо запазити следећу необичну чињеницу: у примени ових технологија, генерација родитеља добија подршку *нове генерације*, и стога често учи *од нове генерације* када се суочи са овим технологијама. Знање и искуство се дакле преносе са *млађих на старије*. У исто време, по први пут у историји, а током последњих пар година, видимо како се ствара богати, технички апарат – праћен одговарајућим практичним знањем – за који конкретан садржај буквално тек треба да буде пронађен. Тај садржај данас у највећој мери стварају комерцијални „добављачи садржаја“ који имају ту погодност да знају шта се већ догодило. Раније је ситуација била супротна: прво је долазио садржај (изношење неког проблема), а тек након тога је следило решење као дериват практичног зна-

¹ Italo Calvino, *Lezioni americane. Sei proposte per il prossimo millennio*. Garzanti, Milano, 1988.

ња. Укратко: у данашње време, технологија је „форма“, и хронолошки гледано, прва се рађа, док се тек накнадно човек може запитати „*cui prodest?*“. Садржај или различити извори садржаја тада представљају резултат, будући да су направљени у ту сврху. Да ли данас технологија усмерава методе и процесе или је ситуација обрнута? Садашња ситуација је да су данашњи старатељи над културним наслеђем били обучавани у време када су се у научним установама користили други методи и поступци доношења одлука, те су из тог разлога често користили апарат изведен из ранијих начина размишљања. Ово није у складу са временом. Те околности воде ка јачању генерацијског јаза.

Нужна последица формирања матрице: Методе које се у научним установама преносе са једне на другу генерацију, као и поступак доношења одлука, треба да се преиспитају у мери у којој је потребно да следећи принцип буде на снази: Оно што је суштински значајно није да ли је одређени систем савршен или истинит („истинит“ је арбитран појам), већ колико добро функционише са становишта одређеног корисника/корисничке групе. Ефикасност је мера ове „истине“.

3. Дигиталне архиве и културно наслеђе: преиспитивање процеса рада, управљања, поступака доношења одлука

Последњих неколико година обележено је такозваном конвергенцијом технологија. Оно што је из опште расправе изостављено је конвергенција знања (или боље речено: конвергенција дисциплина). Насупрот широко прихваћеном мишљењу, у фокусу није била уска специјализација, већ конвергенција дисциплина. Пројекти који се спроводе данас проистичу из ове конвергенције. Дигиталне архиве могу овде послужити као пример. Истински успешни пројекти су само они пројекти у којима су различите дисциплине инте-

грисане у једну: право, информатика, лингвистика, психологија, филозофија науке, наука комуникације, економија, социологија, итд.

Интернет јесте додуше створен у академским круговима и први пут искоришћен на широј основи. Ипак, постоји велики број знања, процеса и функција везаних за знање, које наше академске заједнице тек сада почињу да схватају у ширем смислу, те из тог разлога врло споро обрађују ову врсту података. Хронолошки, ово се дешава након што је неко други, т.ј. *нова генерација*, то већ успешно искористио. У том контексту, стварно је невероватно са којом лакоћом се могу искористити претпоставке за дигиталне репозиторијуме које нам нуди Калвино у Нортон предавањима.

Прво, кратка напомена о појму *конзистентности*: овде се мисли на „рок трајања података“, а на коментаре о очувању се може поново наићи кроз цео текст.

Разноврсност: Ово се не односи само на конзистентност података (нпр. мета-података) и радних процеса укључујући и комплексност резултујућих процеса унутар дигиталне архиве (нпр. са очувањем и функцијама поновног коришћења), већ и на комплексност самог система. *Нова генерација* обучавала се годинама у умрежавању и изградњи заједница. Данашњи млади студенти постаће млади научници сутрашњице. Они су ти који се годинама забављају у друштвеној интернет мрежи, праве листе „пријатеља“ на својим Facebook страницама и постављају везе ка мултимедијалном садржају. Управо је то оно што они раде, свесно и доследно, што обухвата и могућност цитирања одређеног скупа података: Колико репозиторијума је потребно ставити на располагање нашим традиционалним, образовно научним институцијама у Европи како би одговарајуће заједнице студената и њихових наставника од тога имале користи у својим истраживањима (ако претпостављамо академске методе).

Нужна последица формирања матрице: Време је да се креирају сличне, кодексом дефинисане погодности за наше репозиторијуме, као што су причаонице намењене заснивању дигиталних репозиторијума. Једна друга мера била би да се на нашим универзитетима дозволи приступ функцијама система, како би их отворили и за госте (научницима који су нам пријатељи или партнери на неком пројекту). Привилегије и политика приступа треба да буду исти као и за „сопствену заједницу“.

Лакоћа: Лакоћа захтева рад без *искључивог/ексклузивног коришћења* централизоване логике, централних система и „централне интелигенције“.

У контексту дигиталних архива, лакоћа функционисања и „лакоћа“ података су основне карактеристике које се очекују када су у питању дигиталне архиве. Лакоћа је синоним за интуитивну контролу и треба да се спроведе коришћењем заједничких и општеприхваћених стандарда. Општеприхваћен стандард не мора нужно да значи „сертификовани стандард“. „Лакоћа информација које су структуриране у складу са општеприхваћеним стандардима“ може бити најмањи заједнички именитељ захтева свих заинтересованих, квалификованих добављача података за одређену научну дигиталну архиву. Дефинисање „најмањег заједничког именитеља“ може за резултат имати следећи задатак: Задатак система је подржавање комуникације међу стварима које су различите. У том случају, разлике не би биле замагљене, већ, супротно од тога, изоштрене истицањем карактеристика индивидуалних дигиталних објеката. (Што се тиче дигиталних објеката: независно од форме и типа, за њих се, од самог почетка, морају обезбедити контекстуалне информације и морају бити опремљени техничким, дескриптивним и дуготрајним мета-подацима за дигитално чување).

Видели смо како су неке платформе постале доминантне широм света. Оно што све ове платформе имају заједничко је првенствено лакоћа њиховог коришћења. Насумично ћу поменути четири: Napster (ко се још увек сећа peer-to-peer размене података и ауторских система упозоравања који су тада коришћени?), eBay, Amazon и YouTube. Хајде да се за момент задржимо на YouTube и да за пример узмемо лакоћу постављања садржаја. Овде није реч искључиво о самом поступку, овде је фокус пре свега на приступу процесу достављања података (*било ко* може да постави садржај) и на приступу информацијама (*било ко* може да преузме садржај). Лакоћа се види у у следећем примеру: *Нова генерација* користи Flickr као једну од најбољих онлине апликација за руковање и размену фотографија. Зашто се ништа слично не дешава у научним установама?

Нужна последица формирања матрице: Научној заједници требало би пружити потпуну погодност одлагања слика и powerpoint презентација у институционалне репозиторијуме у њиховим институцијама на брз, лак и јефтин начин (види такође *разноврсност*). Овде је нагласак на процесу циљаног издавања, цитирања, коментарисања, размене и поновног коришћења од стране заинтересоване јавности или заједнице и заједно са њом.

Још једна нужна последица формирања матрице: Претходна нужна последица подразумева да се дигитални садржај поуздано архивира на дужи рок, да је снабдевен одговарајућим мета-подацима и да се лакше и увек може претражити путем трајног потписа (који се може доделити дигиталном садржају и/или одговарајућем аутору путем дигиталног идентификатора аутора).

Брзина: Брзину система одређује нормализација података (отклањање редундантности) и подела у области које су повезане са

специфичним задацима. Идеја оператера система првенствено би требало да буде одређена ефикасношћу и интуитивним препознавањем. Ефикасност корисничког интерфејса – појам интеракције – требало би да се препознаје по томе што садржај информација на екрану није превише сабијен. Са претходних платформи сада прелазимо на еВау. Коришћење ове платформе захтева писмености ниског нивоа, иако услуге које се нуде могу бити врло комплексне (нпр. објашњење услова плаћања, решавање правних и логистичких питања.) Корисник се фокусира само на своје пројекте, све друге послове обавља систем (нпр. додељивање ознака за индексирање). Исто важи и за Amazon. У свим овим системима који се користе широм света, етничке, политичке или језичке границе су неважне, уместо тога, на снази је нека варијанта игре приступачности.

Нужна последица формирања матрице: Испостављање информација треба да се обавља брзо и у једном потезу. Корисник увек треба да зна где се налази, шта ради и како да прекине трансакцију. *Никада не сме да се изгуби у систему.* Приступачност игра важну улогу. Приступачност није само чисто техничко питање које треба решити, већ мора бити стални део опредељења у фази концептуалног планирања.

Тачност: Исправност дескриптивних података треба да се постигне стандардизацијом и кодирањем. Достављање података треба да се спроводи у складу са прописаним стандардом, који је подржан информационим кодексом за индивидуалне уносе. Стога, треба да се користи један или више предметних каталога, како би се извршила класификације на оне који имају еквиваленте у другим језицима и на оне на које постоје унакрсне референце. Систематска исправност треба да буде одређена синтаксичком исправношћу (синтакса корисничког уноса се утврђује и контролише кроз цео систем у сваком поједи-

начном случају), као и семантичком исправношћу. На овом месту се може цитирати једна успутна примедба Калвина о „тачности“ из 1984. За њега је тачност значила три ствари, а у овом раду ја ћу користити његову другу ставку: „Буђење јасних, препознатљивих и незаборавних визуелних слика – у Италијанском језику ми за то имамо придев који не постоји ни у енглеском ни у немачком: *icastico*, од грчке речи *eikastikos*.“²

Овде је необично како је термин „икона“, чак и у годинама које су следиле са *новом генерацијом*, успео да превлада у свакодневном говору у својој широкој употреби. Данас је у оба језика баш овај семантички аспект у енглеском и немачком постао незаменљив.

Нужна последица формирања матрице: И у овом случају је делотворност мера праве исправности. Генерално гледано, „празна поља“ не би смела да постоје (тј. не би требало да буду дозвољене „нулте вредности“ за информације изведене из упита.)

Видљивост: У овом контексту, под видљивошћу се подразумева лакоћа коришћења. Било би пожељно да корисник може да предузима акције на основу информација на екрану и да постигне интеракцију са системом, или, алтернативно, да на екрану задржи информације које су последица активности које је спровео. Штавише, степен могућности праћења није важан само за објекте (нпр. порекло), већ и за процесе рада (тј. могућност праћења у историји претраживања и њеним резултатима).

Нужна последица формирања матрице: Видљивост репозиторијума није једина ствар која треба да се повећа. На интерфејсима репозиторијума наших институција треба да се воде институционални блогови. Дигитални

² Цитирано из немачког превода Калвиновог рада, страна 83, у: Italo Calvino, *Sechs Vorschläge für das Nächste Jahrtausend*, Harvard Vorlesungen, Carl Hanser Verlag, Munich Vienna, 1988

садржај, садржај сертификованих репозиторијума, треба да буду организован тако да постоје међусобне везе (нпр. како би се стварале нове колекције дигиталних објеката и како би се они научно означили). Садржај који је квалификован треба да буде постављен, повезан и означен. Чак и повезивање репозиторијума и материјала чуваног на дужи рок треба да садржи могућност успостављања веза према платформама, као што је нпр. Twitter, као и од њих. Потребан нам је приступ који је међудисциплинаран.

4. Ограничења дигиталног чувања културног наслеђа

Шта нас то спречава да следимо ове нужне последице? У питању су у највећој мери традиција и процеси (методе) који се поштују, чак и ако су неки, или сви, горенаведени услови испуњени. Поред тога, један од кључних проблема је недостатак поверења у практично знање које је сакупљено до данас, као и у стручност активних промотера ових процеса. *Нова генерација* (а део те генерације су наши млади научници) често се нажалост не схвата озбиљно, јер се сматра да је она сувише млада (што је такође разлог због кога овај текст не садржи нешто о услугама као што су Twitter или могућностима које би могле проистећи из чувања културног наслеђа у циљу коришћења у мобилним апликацијама. Управо сада, развијено практично знање генерално делује методолошки премладо.

Нужна последица формирања матрице: Потребно је да подржавамо изградњу поверења у стручност, компетентност и доступну е-инфраструктуру. Такође је препоручљиво развијање механизма сертификације дигиталних архива, како би резултат била поузданост, и тиме би се обезбедила могућност цитирања група података. Гаранција квалитета у свим својим аспектима била би онда део механизма сертификације.

5. Закључци

У очувању културног наслеђа, потребан нам је софистициранији начин размишљања током осмишљавања решења. Приступ пројектовању система – укључујући и систем мишљења – треба да буде међудисциплинаран. Потребан нам је међудисциплинаран приступ.

Сам инструмент, дигитални репозиторијум, треба од самог почетка да буде осмишљен као мултимедијално маркетиншко средство које омогућава трансфер информација и комуникацију међу корисницима (онима који обезбеђују и онима који користе податке), како би садржај био доступан на што козистентнији начин. Тако би могућности дистрибуције информација биле много разноврсније а знање не би било само сачувано, већ би и његова имплементација била лакша. Да би се ово постигло, од самог почетка би се морао осмислити другачији система приступа, укључујући софистицирани систем управљања правима. Свакако да добављач података треба да задржи суверена права над свим подацима. Ово нису само празне речи, будући да решење ових проблема данас није техничке, већ искључиво политичке природе. Приступ и ограничења (са техничке и правне тачке гледишта) у највећој мери израз су политичке воље. Исто важи и за приступачност: изазови нису само технички, већ везани и за све придружене процесе, у производњи података, од испоручивања података до завршног излаза података.

Стога је потребно редефинисати улогу корисника. Корисници могу, у принципу, бити индивидуални корисници или институције. Корисници такође могу бити подељени на групе достављача података и корисника података. Ово захтева политику отвореног и бесплатног приступа не само објављеним информацијама, већ и *самом процесу објављивања*.

Када су у питању корисници, уопштено говорећи, њих треба оснажити, посебно побољ-

шањем корисничке могућности приступа, нарочито када су у питању следеће две улоге и процеса:

1. Корисник као давалац података са слободним приступом дигиталној архиви.

2. Крајњи корисник који има приступ дигиталном садржају у дигиталној архиви.

Потребно је гарантовати слободан приступ крајњих корисника свим објављеним информацијама. Кориснику треба доделити већа права и више функционалности. Ово захтева другачији приступ у складу са жељама крајњих корисника (фокус групама) када је у питању систем. На пример, у циљу поновног коришћења дигиталног садржаја, крајњи корисник треба да буде у позицији да има могућност имплементације знања које је стекао повезивањем тог знања са другим онлине садржајем (нпр. формирањем збирки скупова података унутар репозиторијума). Поред тога, њему треба дати могућност да повезује индивидуалне садржаје један са другим, у циљу

„стварање виртуелних досијеа“, које он онда може ставити на располагање другим корисницима унутар заједнице.

Интер-оперативност са другим системима и поузданост онлине интеракције треба да буду гарантоване кориснику (индивидуалном кориснику или институцији) као даваоцу података. Даваоцима информација, који не припадају *новој генерацији*, треба обезбедити посебну обуку која ће им пружити више стручног знања, посебно у домену очувања и поновног коришћења информација и техника самоархивирања.

Коначно, можда најважнија нужна последица формирања матрице долази овај пут у личној форми (молим вас да ми опростите на понављању):

Није најважније да ли је одређени систем у складу са „истинитом“ нормом („истинит“ је арбитраран појам), већ колико добро функционише за корисника. Ефикасност је мера ове „истине“.